

การสื่อสาร เชิงอวัจนะ

พัชญา จิตต์เมตตา

ภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พ ญายเป็นสัตว์สังคมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันระหว่างบุคคลหรือหมู่คณะ กระบวนการสื่อสารของมนุษย์จึงเป็นพฤติกรรมที่สำคัญยิ่งและมักเกิดขึ้นโดยตลอดเวลา ซึ่งในการสื่อสารนั้น “สาร” อันหมายถึงเนื้อหาสาระจะเป็นหัวใจสำคัญที่เชื่อมโยงให้ **ผู้ส่งสาร** และ **ผู้รับสาร** มีความเข้าใจตรงกันหรือรับรู้ร่วมกัน “สาร” ดังกล่าวนี้อาจอยู่ในรูปของ “ภาษา” ได้แก่ ข้อความพูดและตัวอักษรหรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีสื่อความหมายเข้าใจกันได้

ภาษากับการสื่อสาร

ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดสมมุติขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารโดยตรง ภาษาจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมที่มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารโดยปกติในชีวิตประจำวันนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ **วจนภาษา (Verbal Language) และอวจนภาษา (Nonverbal Language)** “สาร” ที่มนุษย์ใช้ส่งออกไปก็แบ่งได้ 2 ประเภทเช่นเดียวกัน คือ **วจนสารและอวจนสาร** ดังนั้นการสื่อสารของมนุษย์จึงสามารถสื่อสารได้ 2 วิธี คือ **การสื่อสารเชิงวจนะ (Verbal Communication)** หมายถึง การสื่อสารโดยใช้ถ้อยคำด้วยการพูดหรือการเขียนเป็นตัวอักษรนั่นเอง (จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดในที่นี้) อีกวิธีหนึ่งคือ**การสื่อสารเชิงอวจนะ (Nonverbal Communication)** ซึ่งหมายถึงการสื่อสารโดยไม่ใช้ถ้อยคำกล่าวคือไม่ต้องพูดหรือไม่ต้องเขียนก็สามารถสื่อสารกันได้ แต่จะใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ แทน อาทิ กิริยาท่าทาง สีหน้า สายตา เวลา การสัมผัส วัตถุสิ่งของน้ำเสียง (คุณภาพของเสียง) ฯลฯ สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จัดเป็นภาษาประเภท **อวจนภาษา** ซึ่งเคยมีผู้เรียกชื่อต่าง ๆ กันไปว่า **ภาษาใบ้ ภาษามือ ภาษากาย ภาษาเงิบ ภาษาสัญลักษณ์หรือภาษาท่าทาง**

การใช้อวจนภาษาเพื่อการ

สื่อสารของมนุษย์นั้นมานานแล้ว ก่อนหน้านี้นี้ยังไม่มีผู้ใดเห็นความสำคัญของอวจนภาษาเท่าที่ควร แต่จะไปให้ความสำคัญกับวจนภาษาที่เป็นถ้อยคำและตัวอักษรมากกว่า จนเกิดเป็นความเข้าใจของคนส่วนมากว่า ถ้าพูดถึง “ภาษา” ก็จะมุ่งเน้นไปที่ “วจนภาษา” เท่านั้น ทั้งนี้เพราะอวจนภาษาเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ ๆ ตัวจนถูกมองข้าม บางอย่างเป็นสัญลักษณ์ตามธรรมชาติของมนุษย์บางอย่างก็เป็นเรื่องของวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเจที่ใคร ๆ ก็เรียนรู้ได้เข้าใจได้ด้วยตนเองจนสามารถทำได้หรือสื่อสารได้

สำหรับที่มาของอวจนภาษานั้นมีดังต่อไปนี้

1. เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์ ได้แก่ อากัปกริยาต่าง ๆ ที่คนเราแสดงอารมณ์ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ด้วยพฤติกรรมทางกายอันเป็นธรรมชาติวิสัย เช่น ความเจ็บปวดจะแสดงสีหน้าบิดเบี้ยวหรือส่งเสียงร้อง ความกลัวจะแสดงอาการหน้าซีด ตัวสั่น ตาโพลงขนลุก ใจเต้นแรง ความดีใจสบายใจจะยิ้ม หัวเราะ อาการเสียใจจะร้องไห้ ตาแดง เจ็บซึ่ม อารมณ์โกรธใบหน้าจะแดง ตาถ่มมิ่งมิ่ง ขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน แต่ทุกคนจะแสดงออกได้โดยอัตโนมัติเหมือนกัน จนมีลักษณะเป็นสากลของมนุษย์ทั่วโลก ข้อยืนยันในเรื่องนี้ได้แก่พวกคนตาบอดโดยกำเนิด ซึ่งไม่เคยเห็น

พฤติกรรมเหล่านี้เลย แต่เมื่ออยู่ในภาวะทางอารมณ์ดังกล่าวก็สามารถแสดงออกได้เช่นกัน

นอกจากธรรมชาติวิสัยอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์แล้ว อวจนภาษาอาจเกิดจากธรรมชาติแวดล้อมของสิ่งต่าง ๆ ในโลก เช่น ช่วงเวลากลางวัน กลางคืน เข้าสาย ปายเย็น ลักษณะภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ป่าเขา ท้องทะเล เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า ความเจ็บ ความอึดที่ทกรึกโครม **สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความหมายในตัวเอง และจะมีความหมายมากยิ่งขึ้นเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับ** เป็นต้นว่าเวลากลางคืนจะเป็นเวลาพักผ่อน เวลาเช้าเป็นเวลาแห่งการเริ่มต้นชีวิต ช่วงเวลาที่ยาวนานอาจมีความไม่แน่นอน ท้องทะเลที่กว้างใหญ่ทำให้รู้สึกเว้งว่างเดียวดายสำหรับมนุษย์ ความเจ็บความมืดทำให้น่าสะพรึงกลัว ป่าทึบแสดงถึงภัยอันตรายต่าง ๆ ฯลฯ

2. เกิดจากวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์ยอมรับว่าดีงามและยึดถือประเพณีปฏิบัติถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจนเป็นวิถีชีวิตที่ช่วยให้อยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข คนในสังคมต้องรู้จักสังเกตและกระทำตามเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้น ๆ อาทิ วัฒนธรรมในการแต่งกาย การเลือกใช้รูปแบบของเสื้อผ้า-สีสันทันทีที่เหมาะสมกับกาลเทศะ การใช้เครื่องประดับเพื่อความสวยงามตามค่านิยมหรือสมันิยม การยกมือไหว้ทักทายกันของคนในสังคมไทยการจับมือแสดงความเป็นมิตรของชาว

ตะวันตก การโค้งคำนับของชาวญี่ปุ่น การแลบลิ้นทักทายของชาวทิเบต ฯลฯ วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นอวัจนภาษาที่สื่อความหมายในรูปสัญลักษณ์ให้เข้าใจตรงกัน

อวัจนภาษาอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมนี้ บางอย่างก็เป็นสัญลักษณ์สากล เช่น การยิ้มให้กันเพื่อแสดงความเป็นมิตร การยอมนับคุณค่าของวัสดุสิ่งของพวกเงินทองและอัญมณีต่าง ๆ แต่บางอย่างก็มีความแตกต่างกันไป เพราะวัฒนธรรมมีความหลากหลาย แม้แต่คนในชาติเดียวกันก็อาจมีวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างกันไปอีกได้

ฉะนั้นวัฒนธรรมในทางภาษาก็เป็นเรื่องที่สังคมเป็นผู้กำหนด ผู้อยู่ในสังคมเดียวกันหรือมีประสบการณ์ร่วมกันจึงจะสามารถสื่อสารกันได้อย่างลึกซึ้งชัดเจน

การเรียนรู้อวัจนภาษา

จากที่มาของอวัจนภาษาข้างต้น การเรียนรู้ของมนุษย์จึงจะไปตามสัญชาตญาณทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงและทางอ้อม คือเรียนรู้ด้วยตนเองหรือการสังเกต การเลียนแบบจากบุคคลและวัฒนธรรมรอบ ๆ ตัว นานเข้าก็เป็นอุปนิสัยเป็นความเคยชินจนเกิดทักษะที่สามารถใช้อวัจนภาษาสื่อสารได้นอกจากนี้อาจได้รับการอบรมสั่งสอน การฝึกหัดจากคนในสังคมเดียวกัน เช่น จากพ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอวัจนภาษาในเชิงวัฒนธรรมที่สังคมกำหนดให้เป็นธรรม-

นิยมปฏิบัติอันดีงาม อาทิ การแสดงออกทางกิริยามารยาทที่เรียบร้อย การแต่งกายที่สุภาพ การพูดจามีหางเสียงไพเราะนุ่มนวล การนอบน้อมถ่อมตน การมีสัมมาคารวะ หรือการฝึกหัดให้มีท่วงท่าเข้มแข็งองอาจสง่าผ่าเผยของชายชาติทหาร ความเป็นกุลสตรีของหญิงไทย เป็นต้น

อวัจนภาษาในเชิงวัฒนธรรมบางอย่างเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาช้านาน ดังภาษิตที่ชี้ให้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้มากมายเช่น *ไถ่งามเพราะชนคนงามเพราะแต่ง พูดไปสองไพเบี้ยนึ่งเสียคำสี่ทอง มีเงินนับเป็นน้องมีทองนับเป็นพี่ สำเนียงส่อภาษากิริยาส่อสกุล* บางครั้งก็กล่าวไว้โดยรวม ๆ ให้รู้จักปรับตัวว่า *"เข้าเมืองตาหลิ่วให้หลิวตาตาม"*

ประเภทของอวัจนภาษา

อวัจนภาษามีอยู่มากมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มที่จะนำมาใช้ในการสื่อสารกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 7 ประเภทดังนี้ (พัทธยา จิตต์เมตตา 2523 : 17-24)

1. เทศภาษา (Proxemics)

หมายถึงภาษาที่เกิดขึ้นจากสภาพลักษณะของสถานที่ที่บุคคลกำลังสื่อสารกัน อาจเป็นเจตนาที่จะเลือกใช้หรือไม่ก็ได้รวมทั้งระยะห่างระหว่างบุคคลที่สื่อสารกันอยู่ สิ่งเหล่านี้จะมีความหมายบางอย่างที่สื่อให้

ผู้พบเห็นได้ทราบ และมีความหมายอยู่ในจิตสำนึกของคู่สื่อสารนั้นด้วย เช่นคนที่นั่งคุยกันอย่างใกล้ชิดย่อมมีความสนิทสนมกันมากหนุ่มสาวที่เป็นคู่รักกันมักจะเลือกสถานที่เฉพาะเพื่อพูดคุยกัน หรือการที่พ่อเรียกลูกเข้าไปพูดคุยเป็นการสวนตัวสองต่อสองแสดงว่าต้องมีเรื่องสำคัญ

เนื่องการกำหนดระยะความใกล้ชิดหรือลักษณะสถานที่ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับเพศ เผ่าพันธุ์ อายุ บุคลิกภาพ สถานภาพทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ในวัฒนธรรมของสังคมอเมริกัน ผู้ชายด้วยกันจะไม่แสดงความสนิทสนมต่อกัน ด้วยการเข้าไปใกล้ชิดและสัมผัสกัน หรือไม่นิยมเดินโอบคอโอบไหล่กันไปตามถนนซึ่งถือเป็นเรื่องแปลกและน่าอาย ผิดกับวัฒนธรรมไทยและชาวอาหรับที่ถือว่าการแสดงออกเช่นนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาแสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดสนิทสนม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ในวงการธุรกิจและข้าราชการ เรามักจะเห็นการจัดสถานที่ ระยะเวลาหรือตำแหน่งของบุคคล ผู้มีตำแหน่งใหญ่หรือสูงมักมีห้องทำงานส่วนตัวกว้างขวาง มีโต๊ะทำงานตัวใหญ่ ถ้าเป็นห้องทำงานที่อยู่รวมกันก็จะมีลักษณะโต๊ะทำงานที่อยู่โดดเด่นห่างจากผู้น้อย แสดงถึงสถานภาพของบุคคล หรือในกรณีผู้มีอำนาจยศศักดิ์มักถูกจัดให้นั่งในระดับสูงกว่าผู้อื่น ดังเช่นในการประชุมหรือ

■ เทศภาษา
มีอรรถกถาซึ่งมีผลกับอรรถ

สัมมนาจะสังเกตเห็นได้เสมอ

ความสำคัญของเทศภาษานี้ บางกรณีมีบทบาทมากจนบางสังคม ยึดถือเป็นแบบอย่างประเพณีปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนกลายเป็นขนบ- ธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ไปก็มี เช่น การไม่เข้าไปในสถานที่ ส่วนตัวของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การวางตัวให้อยู่ในอาคารสาธารณะ เมื่ออยู่ในสถานที่บางแห่ง เป็นต้น

2. กาลภาษา (Chronemics)

เป็นอวัจนภาษาที่เกิดขึ้นจากเวลา หรือระยะเวลาขณะสื่อสารกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดความหมายลึกซึ้งเป็นพิเศษ เรื่องของเวลาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในชีวิตประจำวันของคนเรา เพราะไม่ว่าจะปฏิบัติหน้าที่อย่างใด อย่างหนึ่งส่วนตัวหรือระหว่างหมู่- คณะจะต้องมีการกำหนดเวลาเสมอ เช่น เวลาทำงานของทางราชการ ตั้งแต่ 8.30-16.30 น. กำหนดการ

งานต่าง ๆ เวลาว่าง เวลาพักผ่อน ฯลฯ ความผูกพันของคนกับเวลานั้นมีมากและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จนมีสำนวนภาษาเกี่ยวกับเวลามากมาย เป็นต้นว่า ได้เวลาแล้ว ผิดเวลา ถ่วงเวลา เสียเวลาเปล่า ๆ เวลาเป็นเงินเป็นทอง ฉะนั้นคนเราจึงมีความตระหนักถึงความหมายที่สื่อออกมากับเวลาเสมอ การเป็นคนตรงต่อเวลา ย่อมแสดงถึงเกียรติภูมิแห่งตนว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ใครคบค้าสมาคมด้วย ก็ย่อมจะให้ความเคารพนับถือเชื่อถือไว้วางใจ เช่น การนัดบุคคลเพื่อสัมภาษณ์เข้าทำงานผู้ที่ไปตรงตามเวลานัดหมายหรือไปก่อนเวลา ย่อมมีโอกาสนี้จะได้รับคัดเลือก หรือได้คะแนนนิยมมากกว่าผู้ที่ไปผิดนัดหรือไม่ตรงเวลา

สำหรับเรื่องของช่วงระยะเวลา สั้น-ยาว หรือ ช้า-เร็ว นั้น ก็แสดงถึงความหมายบางประการ

ได้ อาทิ หน่วยงานหนึ่งจัดให้มีการประชุมเร่งด่วน และปรากฏว่าใช้เวลาในการประชุมยาวนาน ย่อมแสดงให้เห็นว่า คงมีเรื่องราวหรือกิจการสำคัญเป็นแน่ หรือถ้าเกี่ยวกับการรอคอย เช่น การที่ชายหนุ่มบางคนรอคอยการแต่งงานของหญิงคนรักด้วยใจมั่นคงเป็นเวลานาน ชนิดที่เรียกว่า นานแค่ไหนก็จะรอ ย่อมแสดงถึงความรักความจริงใจที่เขามีต่อคนรักนั้นว่ามากเพียงใด

สภาพสังคมวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาด้วยเช่นกัน อย่างนี้เสียคนไทยเรามากเป็นคนไม่ค่อยตรงต่อเวลา อย่างไรหรือเมื่อไรก็ได้จนมีสำนวนติดปากว่า “อย่างไทย ๆ หรือนัดไทย” ที่บางครั้งผิดเวลาเป็นชั่วโมง ๆ แต่ก็มักจะถือว่า เป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งผิดกับชาวต่างประเทศ ในสังคมยุโรปหรืออเมริกัน จะยึดถือเรื่องเวลาเป็นสำคัญ

3. เนตภาษา (Oculistics)

หมายถึงอวัจนภาษาที่เกิดจากการใช้ดวงตาหรือสายตา เพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความประสงค์ และทัศนคติบางประการระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดวงตาหรือสายตานั้น บางครั้งสามารถสื่อสารได้ลึกซึ้งกว่าคำพูด ซึ่งอาจพูดออกไปไม่ตรงตามความจริง แต่ความจริงนั้นบอกอยู่ในดวงตา ดังสำนวนว่า ปากว่าตาขี้น ตูตาก็รู้มันฟ้อง นอกจากนี้ยังมีสำนวนที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดวงตาก็อีกมากมาย อาทิ ตาลูกโพลอง ตาเป็นมัน ตาเขียว ตาหวาน ตา

ซึ่ง ตาเจ้าฐู ตาละห้อย สายตาดูถูก
มองราวจะกินเลือดกินเนื้อ ฯลฯ

ในการสนทนาระหว่างบุคคล จะมีการสบตากันเป็นระยะ ๆ แต่ไม่ใช่ตลอดเวลา การสบตานั้นจะเป็นการช่วยให้การสื่อสารดำเนินไปด้วยดี เกิดความเข้าใจกันได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ในบางครั้งเพียงการสบสายตาก็สามารถสื่อความหมายซึ่งกันและกันได้ เช่น ในเรื่องของความรัก เชื่อกันว่าสายตาจะเป็นสื่อที่ดีที่สุด ดังคำกล่าวที่ว่า “ดวงตวเป็นหน้าต่างของดวงใจ” และรักแรกพบระหว่างหนุ่มสาวที่เกิดขึ้นได้ก็เนื่องมาจากสายตานั่นเอง

ความรู้สึกนึกคิดตลอดจนอารมณ์ต่าง ๆ ของคนเราเห็น บางทีสามารถปิดบังซ่อนเร้นได้โดยอาศัยพฤติกรรมภายนอก แต่ถ้าวัดสังเกตให้ดีแล้ว อารมณ์และความรู้สึกเหล่านั้นมักไปแสดงออกที่ดวงตาทกทีจะปิดบังได้

พฤติกรรมที่เป็นอวัจนสาร อันเกิดจากการใช้สายตาขณะสื่อสารกันนั้น นอกจากจะเป็นการมองจ้องดู หรือชำเลื่องแล้ว ยังรวมถึงการทำตาในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การหรี่ตา หลับตา การทำตาเล็กตาน้อยหรือการทำตาโต ตาเหลือก ก็เป็นพฤติกรรมที่สื่อให้ทราบความหมายบางประการได้เช่นกัน เช่น การหรี่ตาขณะพูดจาสื่อสารกัน อาจแสดงว่าผู้แสดงพฤติกรรมนั้นมีความสงสัยไม่แน่ใจ หรือหรี่ตาเพื่อบอกหรือส่งสัญญาณบางอย่างให้คู่สนทนา

4. สัมผัสภาษา (Haptics)
หมายถึง ภาษาที่เกิดจากการใช้อาการสัมผัส เพื่อสื่อถึงความรู้สึก อารมณ์ ความสนิทสนม ตลอดจนความปรารถนาในส่วนลึกของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร การสัมผัสนี้กระทำได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน อาทิ การถูกเนื้อต้องตัว การจับมือ การโอบกอด ตะปะ ลูบหลัง ลูบศีรษะ ลูบไล้อย่างแผ่วเบา หยิกเข่า รวมถึงการสัมผัสที่รุนแรง เช่น การผลักอก ตะ ค่อย ทูบตี

นักจิตวิทยาพัฒนาการได้เคยอธิบายไว้ว่า การสื่อสารครั้งแรกสุดระหว่างมนุษย์ด้วยกันก็โดยใช้สัมผัสภาษา คือ การที่มารดาได้ประคบประหงมเลี้ยงดูบุตรด้วยความเอาใจใส่รักใคร่ทะนุถนอมนั่นเอง และเด็กมักแสดงพฤติกรรมสัมผัสสอออกมาอย่างไว้เดียงสา ไม่มีการเสแสร้ง ปกปิดความรู้สึก ไม่มีการอาย จับโน้น จับนี่ แม้กระทั่งลูบคลำอวัยวะเพศของตนเอง ซึ่งเรียกว่า *Infantile Masturbation* เป็นการสื่อสารให้ทราบถึงความรู้สึก ความต้องการ ความอยากรู้อยากเห็น ฯลฯ

การแสดงออกหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมผัสภาษานี้ ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางอารมณ์ตลอดจนความรู้สึกของผู้ส่งสารเป็นหลัก พฤติกรรมจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ความในใจที่สื่อให้ทราบว่า เป็นมิตร เป็นศัตรู รัก เกศียศ เคียดแค้น หรืออื่น ๆ ส่วนความหมายและวิธีการสื่อสารอาจแตกต่างกันไปตามสภาพ

สังคมและวัฒนธรรม เช่น ในวัฒนธรรมตะวันตกใช้การจับมือเพื่อสื่อสารว่าเป็นการผูกไมตรีกัน ทักทายกัน หรือการเดินคล้องแขน โอบหลัง โอบไหล่ของหนุ่มสาว เป็นการแสดงออกถึงความผูกสัมพันธ์รักใคร่กัน ซึ่งจะเห็นได้โดยทั่วไป และถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาไม่น่าเกศียคน่าละอายแต่อย่างใด

ในบางโอกาส การสื่อสารด้วยสัมผัสภาษา สามารถสื่อความหมายได้อย่างลึกซึ้งชนิดที่ถ้อยคำใด ๆ หรืออวัจนภาษาอื่นใดไม่สามารถทดแทนได้ เช่น การบีบมือให้กำลังใจแก่คนเจ็บซึ่งกำลังนอนอยู่ในโรงพยาบาล การโอบกอดที่แสดงถึงความรักความอบอุ่นระหว่างแม่กับลูก หรือการกอดรัดสัมผัสเพื่อแสดงความรักของหนุ่มสาว

5. อากัรภาษา (Kinesics)
บางทีก็เรียกว่า อากัปกริยาภาษา หมายถึง อวัจนภาษาที่อยู่ในรูปของการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อการสื่อสาร ครอบคลุมถึงการเคลื่อนไหวของร่างกายทั้งหมด ได้แก่ ศีรษะ แขน ขา ลำตัว สีหน้า ท่าทางต่าง ๆ

การสื่อสารโดยใช้อากัรภาษานี้บางครั้งก็สื่อออกมาจากท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยตรงหรือไม่ก็แสดงพฤติกรรมควบคู่ออกมาพร้อมกับคำพูดซึ่งเป็นอวัจนสาร เช่น การแสดงสีหน้าเจ็บปวด ใบหน้าบูดบึ้งเมื่ออารมณ์โกรธ การแสดงความพอใจหรือดีใจด้วยการยิ้ม หัวเราะ การพยักหน้ารับคำ สายหน้าปฏิเสธ การกระโดดโลดเต้นขุมมือ

ในชัยชนะ การขึ้นนิ้ว การยกมือให้ สัญญาณ ฯลฯ

มีข้อที่น่าสังเกตก็คือ การสื่อสารโดยใช้อาการภาษานี้ขึ้นอยู่กับสภาวะทางวัฒนธรรมมาก อยู่ในสังคมไทย ถือเอาเรื่องอากัป- กิริยาอาการเป็นวัฒนธรรมที่พึง สั่งสอนลูกหลานให้เป็นผู้มีกิริยา มารยาทเรียบร้อย มีความสุภาพ อ่อนน้อม จนเป็นเอกลักษณ์ของคน ไทยมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างที่เห็น ง่ายๆ ก็คือ ขณะที่ผู้เยาว์หรือผู้ น้อยสนทนากับผู้ใหญ่มักจะมีกิริยา ทำทางสงบเสถียร เรียบร้อย ผิด กับพวกฝรั่งที่ส่วนมากจะเคลื่อนไหว ศีรษะของตนเองอยู่เสมอในขณะที่ สนทนากับผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตาม มีอาการภาษาหลายอย่างที่สามารรถ สื่อสารกันได้ในเชิงสากล โดยเฉพาะ อากัปกิริยาที่แสดงออกทางอารมณ์

ที่เป็นธรรมชาติวิสัยหรือสัญชาต- ญาณของมนุษย์

6. วัตถุภาษา (Objectics) หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการ ใช้หรือเลือกใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อแสดงหรือสื่อความหมายให้ปรากฏ วัตถุในที่นี้หมายรวมถึงสิ่งของ ทุกขนาดทุกประเภทที่อยู่โดยรอบ ตลอดจนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ที่ติดตัวอยู่ วัตถุต่าง ๆ ที่แวดล้อมบุคคลอยู่นั้น จะบ่งบอกให้ทราบถึงความหมาย บางอย่างในตัวบุคคลที่เป็นเจ้าของ หรือเกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นเสมอ ซึ่ง ตามปกติคนเรามักจะเลือกสรรสิ่ง ของเครื่องใช้ตามใจปรารถนาของ ตน คือ ตามอุปนิสัยใจคอ ทัศนคติ บุคลิกภาพ และสภาพฐานะ นอกจากนี้ ที่สำคัญยังต้องคำนึงถึงสภาพ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ประ-

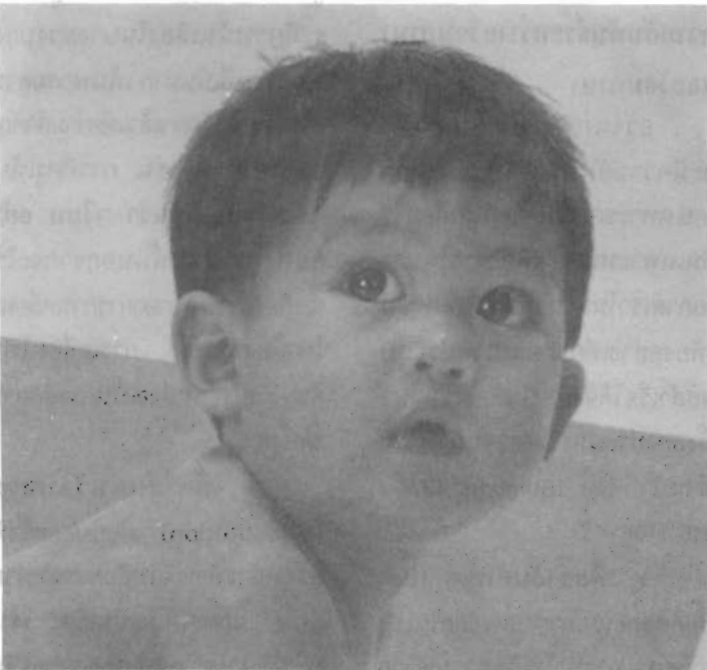
เพณีนิยม ที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่น คนปายบางเผ่านิยมชมชอบ ในการเอากระดูกสัตว์มาแขวนคอ หรือทำเป็นเครื่องประดับ โดยมีความเชื่อว่าเป็นของดี มีความศักดิ์- สิทธิ์ เป็นเครื่องวางของขลัง หรือ เพื่อแสดงถึงความกล้าหาญของชาย ชาติตรี แต่ในสังคมของอารยชน กลับเห็นเป็นเรื่องตลก มงาย วัตถุ เหล่านั้นไร้คุณค่าไม่เหมือนกับเพชร นิลจินดาที่เขานิยม

ปัจจุบันคนเราหันไปนิยม ยกย่อง ยึดถือคุณค่าและความเจริญ ทางด้านวัตถุมากกว่าอย่างอื่นหรือ ที่เรียกว่า "วัตถุนิยม" จึงปรากฏ ว่า มีการเลือกใช้วัตถุด้วยความจงใจ ที่จะใช้เป็นเครื่องแสดงบุคลิกภาพ กันอย่างเกินขอบเขต หรือเกินตัว เช่น การแต่งกายตามแฟชั่นของ วัยรุ่นหรือคนทั่ว ๆ ไป การกิน อาหารแพง ๆ ตามร้านหรูหราร การ ใช้รถยนต์ยี่ห้อดี ๆ ราคาแพง ๆ ฯลฯ วัตถุสิ่งของดังกล่าวมีบุคคลเป็น จำนวนมากใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะ หรือบิตบังสภาพที่แท้จริงของตัวเอง ดังนั้น อวัจนสารที่เกิดจากวัตถุ ภาษาบางอย่างจึงไม่ได้เป็นสารที่จะ สื่อความหมายได้ถูกต้องแน่นอน เสมอไป จำเป็นต้องพิจารณาถึง สารหรืออวัจนสารอื่น ๆ เป็นองค์- ประกอบด้วย

7. ปริภาษา (Vocalics หรือ Paralanguage) หรือเรียกว่า ภาษา น้ำเสียง หมายถึง อวัจนภาษาที่ เกิดจากการใช้น้ำเสียงประกอบด้วย คำที่พูดออกไปโดยเน้นที่วิธีการพูด มากกว่าถ้อยคำที่พูด น้ำเสียงและ

รูปที่ 4.1 นิสัยการสื่อสารของวัยเด็ก

■ เนตรภาษา

ถ้อยคำนั้นต้องควบคู่กันอยู่เสมอ จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ นอกจากจะเขียนถ้อยคำลงเป็นตัวหนังสือ ซึ่งก็ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนเท่ากับการพูดน้ำเสียงจึงมีความสำคัญมากในการสื่อความหมายที่แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้พูดได้เป็นอย่างดี เช่น ความดัง-ค่อยของเสียง ระดับเสียงสูง-ต่ำ ลีลาของเสียง จังหวะในการพูด การเน้นการย้ำ การทอดเสียงความไพเราะก้องกังวาน ความห้วน ฯลฯ

คุณภาพของเสียงดังกล่าวข้างต้นอาจเกิดจากเจตนาของผู้พูดหรืออาจเป็นไปตามอัตโนมัติที่แสดงออกมาโดยไม่รู้ตัว บางครั้งผู้ฟังสามารถจะตีความอวัจนภาษาที่มาจากน้ำเสียงนี้ได้ชัดเจนถูกต้องมากกว่าถ้อยคำเสียอีกเข้าทำนอง "ปากกับใจไม่ตรงกัน" โดยเฉพาะความรู้สึกเล็กๆ ของผู้พูดจะแฝงมากับน้ำเสียงทุกครั้ง อาทิ การเน้นเสียงเพื่อแสดงความจริงจัง การร้องตะโกนเพราะตกใจเสียงลั่นด้วยความกลัว พูดตะกุกตะกักเมื่อประหม่า กระแทกกระทั้นเสียงเมื่อมีอารมณ์โกรธไม่พอใจหรือประชดประชัน การหยุดพูดหรือเงิบเพื่อแสดงปฏิเสธบางอย่าง น้ำเสียงที่ผิดไปจากปกติเหล่านี้จะมีความหมายแตกต่างไปจากถ้อยคำธรรมดาที่เป็น "วัจนภาษา" แทบทั้งสิ้น

ความสำคัญของปริภาษาในฐานะที่เป็นอวัจนสารนั้น นอกจากจะสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้พูดแล้ว ยังสามารถบอก

■ สัมผัสภาษา

ให้ทราบถึงเพศ วัย บุคลิกภาพ และภูมิหลังบางประการของผู้พูดด้วย แต่ถ้ามีลักษณะผิดไป เช่น ผู้ชายมีน้ำเสียงคล้ายผู้หญิง ผู้ใหญ่ใช้น้ำเสียงฟังดูเหมือนเด็ก เหล่านี้ อาจทำให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสารได้

ความสัมพันธ์ระหว่างอวัจนภาษาและวัจนภาษา

อวัจนภาษาและวัจนภาษาจะมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา โดยเฉพาะขณะที่บุคคลกำลังสื่อสารกันเฉพาะหน้า เนื่องจากในบางโอกาสเราไม่สามารถใช้วัจนภาษาเพียงอย่างเดียวสื่อสารให้ประสบผลสำเร็จได้จึงจำเป็นต้องใช้ภาษาทั้งสองประเภท ซึ่งอวัจนภาษาจะทำหน้าที่ดังนี้ (Burgoon, 1974 : 115-116)

1. เพื่อซ้ำกับคำพูด (Redundancy) การแสดงออกในเชิงอวัจนะ อาจทำให้เกิดความหมาย

ซ้ำกันกับคำพูดได้ เช่น การที่เราส่ายหน้าแสดงการปฏิเสธ พร้อมกับคำพูดว่า "ไม่" หรือ เปล่า"

2. เป็นการเน้นหรือย้ำ (Accentuation) ในขณะที่บุคคลกำลังสื่อสารหรือสนทนากันนั้น ถ้าสังเกตดูจะพบว่า คนบางคนเวลาพูด เขาจะมีการเน้นเสียงในบางช่วงบางตอน บางทีเน้นมาก เน้นพอสมควรหรือเน้นเล็กน้อย แล้วแต่ความสำคัญของเรื่องที่พูด เช่น การที่ครูเน้นเสียงห้ามนักเรียนว่า "เงิบบ อย่าคุย" การเน้นนั้นนอกจากจะใช้น้ำเสียงแล้ว กิริยาอาการการเคลื่อนไหวมือและแขน การเคลื่อนไหวศีรษะ สามารถช่วยเน้นการสื่อสารได้ทั้งสิ้น

3. เพื่อใช้แทนวัจนสาร (Substitution) มีอยู่บ่อยครั้งที่อวัจนสารทำหน้าที่สื่อความหมายแทนวัจนสารได้โดยสิ้นเชิง เช่น การใช้สายตาเพื่อแสดงความรู้สึก

■ อากาภาษา

ว่าพอใจ ไม่พอใจ ดีใจ เสียใจ ฯลฯ โดยไม่ต้องใช้คำพูดเลย หรือการใช้อาการภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร เช่น นักเรียนยกมือขึ้นเมื่อสามารถตอบคำถามที่ครูถามได้ หรือแสดงถึงการขออนุญาต

4. เพื่อเสริมหน้าหนักให้แก่คำพูด (complement) ในการพูดหรือสนทนากัน ผู้พูดมักแสดงอารมณ์ควบคู่ออกไปกับคำพูดด้วย เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้อย่างเข้าใจ เห็นจริงเห็นจังไปด้วย ดังนั้นสีหน้า แววตา กิริยาท่าทาง ตลอดจนน้ำเสียงของผู้พูดจึงแสดงออกเพื่อเสริมหน้าหนักให้กับคำพูดนั้น ๆ เช่น เด็กคนหนึ่งร้องไห้โอดโอย พร้อมกับพูดว่า “ปวดฟัน” แล้วเอามือกุมไว้ที่ปากหรือแก้ม น้ำเสียงที่ร้อง และการเอามือขึ้นกุมปากนั้นเสริมคำพูดที่ว่า “ปวดฟัน” และยังสื่อให้ทราบได้อีกว่าปวดมากจริง ๆ

แต่ในบางโอกาส วจนสารก็

ช่วยเสริมความชัดเจนให้แก่วจนสารได้ เช่น บุคคลผู้หนึ่งนั่งเอามือกดบริเวณหน้าท้องและนวดหน้าเล็กน้อย ผู้ดูแลเห็นอาจจะไม่แน่ใจว่า วจนสารที่ส่งมานั้น หมายถึงอะไรกันแน่ นอกจากบุคคลผู้นั้นจะพูดเสริมขึ้นมาว่า “ปวดท้อง” หรือ “หัวข้าว”

5. เพื่อให้แย้งกับพฤติกรรมหรือคำพูด โดยเฉพาะในคำพูดประเภทเหน็บแนม (Ironical) หรือกระทบกระเทียบ (Sarcastic-statement) มักจะมีความหมายตรงข้ามกับสิ่งที่พูดไป ซึ่งอาจสังเกตได้จากน้ำเสียง สีหน้า แววตาของผู้พูด เช่น คำพูดที่ว่า “ภรรยาผมนะหรือ ดีราวกับแม่ที่เดียว” “แหง! รู้ดีไปหมดทุกอย่างเชียวนะ” การใช้ในลักษณะขัดแย้งนี้ผู้ฟังจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณที่จะเลือกรับสารและตีความให้ถูกต้องด้วยตนเอง

สรุป

ความสำคัญของการสื่อสารเชิงวจนะนั้นมีมากพอ ๆ กับการสื่อสารเชิงวจนะและในบางครั้ง วจนภาษาจะสื่อความหมายได้ชัดเจนลึกซึ้งกว่าวจนภาษาเสียอีก โดยเฉพาะความรู้สึกนึกคิดที่ซ่อนเร้นไว้ในใจของผู้สื่อสาร และหากนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมย่อมทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ วจนภาษายังสามารถใช้สื่อสารกันได้กว้างขวางกว่าวจนภาษา ทั้งนี้เพราะวจนภาษามีข้อจำกัดที่อาจสื่อสารได้เฉพาะกลุ่มหรือสังคม แต่ วจนภาษาจะมีลักษณะเป็นภาษาในเชิงวัฒนธรรมที่ค่อนข้างเป็นสากล แม้ต่างชาติต่างภาษากันก็สามารถเข้าใจกันได้ ●

เอกสารอ้างอิง

พัทธยา จิตต์เสตดา อัจฉริยะในวรรณคดี
ท้องพระเกษมณี ปริญญาโทพนธ์ กศม. มหา-
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.
สวณิต ขมกัญ การสื่อสารของมนุษย์แนวคิด
และแนวปฏิบัติขั้นพื้นฐาน คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526
เชวริศ คุณานุกร ภาษากายไทย โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,
2520
Burgoon, Michael. Approaching Speech Com-
munication. New York, Holt, Rinehart and
Winston, 1968.